

Een nieuwe koers

Nu het lang verwachte en uiteindelijk binnen een jaar gerealiseerde Tweede Register van De Levende Natuur is verschenen (Wiegers, dit nummer), is het een goed moment om eens stil te staan bij de ontwikkelingen die het tijdschrift heeft door- gemaakt en om aan te geven welke koers De Levende Natuur voor de toekomst in gedachte heeft.

Schrijven over de natuur om ons heen was en is het allereerste doel. In eerste instantie om de lezer te wijzen op wat er in zijn of haar omgeving gebeurt, te zien is. De nadruk lag vroeger op natuurbelevens. Het tijdschrift begon met de ondertitel 'tijdschrift voor natuursport', die na twee jaargangen vervangen werd door 'tijdschrift voor natuurliefhebbers'. Sinds de zevende jaargang luidde de ondertitel 'tijdschrift voor natuurvrienden'.

Geleidelijk kwam er in De Levende Natuur meer informatie over de wijze waarop deze omgeving behouden kan worden en signaleerden de auteurs aan welke bedreigingen de natuur werd en wordt blootgesteld. De ondertitel werd sinds de vijftigste jaargang (1947) 'Nederlands tijdschrift voor veldbiologie'.

Tegenwoordig leest men bijdragen over gebieden waar meer natuur ontwikkeld kan worden, over het belang van slootkanten en wegbermen, over de inspanningen om otters en bevers te herintroduceren.....Kortom: De Levende Natuur bevat informatie voor terreinbeheerders, onderzoekers, beleidsmedewerkers en anderszins geïnteresseerden. Met name worden onderzoeksresultaten gepubliceerd, wordt aangegeven welke subsidieregeling(en) ten grondslag liggen aan de uitvoering van projecten (Rubriek: Werk in uitvoering) en wordt gereageerd op beleidsnota's e.d. (Rubriek: Platform). Illustratief voor het verleggen van het accent van de bijdragen van natuurbelevens via natuurstudie naar de praktijkgerichte onderzoeken over natuurbeheer en -behoud zijn de artikelen, die over het Naardermeer geschreven zijn. Hoe de situatie vroeger was en nu is, is in dit nummer te lezen.

Er is nog steeds een dramatische achteruitgang van onze omgeving gaande. Signaleren is niet voldoende. De Levende Natuur streeft mede naar het publiceren van belangwekkende ontwikkelingen van soorten en soorten-groepen, waaruit tevens effecten van bepaalde maatregelen zijn af te leiden. Zodat De Levende Natuur een onmisbare bron van informatie wordt voor wie daadwerkelijk de bedreigingen voor de natuur wil afwenden en weer wil genieten van geur en kleur.

De redactie doet dan ook graag een beroep op de medewerking van alle veldbiologen en andere onderzoekers en nodigt hen van harte uit hun belangrijkste waarnemingen op te schrijven. Kennis van veldgegevens vormt immers de basis voor natuurbeheer. Door deze weg in te slaan hoopt de redactie tevens op een groeiend aantal abonnees, waardoor het voortbestaan van De Levende Natuur tot ver over de honderdste jaargang gewaarborgd is. Op naar het Derde Register.....

De redactie

Waddengebied, duinen, scholekster en otter het populairst, bermen in plaats van blauwgraslanden

J. Wiegers

In de periode die het Tweede Register op de inhoud van De Levende Natuur beslaat (46ste - 93ste jaargang), is de inhoud aanzienlijk van karakter veranderd. Na de dood van Jac.P. Thijsse in januari 1945, werd het laatste nummer van de toen lopende jaargang (de 49ste) pas in december 1946 uitgebracht. Door een wisseling van uitgever was er tussen 1978 en 1980 wederom een hiaat. In 1982 staakte ook deze uitgever het werk, waardoor het tijdschrift in zijn huidige vorm pas in 1984 weer verscheen. In 1992 verscheen de 93ste jaargang. Hoewel die periode van ruim 50 jaar maar een willekeurige greep uit de historie van het tijdschrift is, wil ik toch proberen enkele aspecten van het tijdschrift in deze periode te belichten.

Aanvankelijk was Jac.P. Thijsse de bezielende hoofdredacteur. In de vier jaren dat hij deze functie nog uitoefende, verschenen van zijn hand maar liefst ruim vijftig artikeltjes (elke maand minstens één), de meeste daarvan onder de titel "Van groei en bloei en jaargetijde". Daarin stonden fenologische waarnemingen aan meestal algemeen voorkomende plantesoorten centraal.

Dit type artikelen was kenmerkend voor de inhoud van het tijdschrift tot in het begin van de zeventiger jaren: beschrijving van waarnemingen in de vrije natuur, vaak van slechts één enkel organisme, zonder op de relaties van dat organisme met zijn omgeving in te gaan. Vanaf 1984 stonden natuurgebieden, het beheer daarvan en de levensgemeenschappen daarin meer op de voorgrond. Van incidentele waarnemingen verschoof de

De Scholekster is één van de meest genoemde diersoorten in een titel in het Tweede Register (foto: Bert Bos)

inhoud naar het weergeven van de resultaten van onderzoek, met nadruk op Nederland en België.

Anders van karakter waren de bijdragen van N. Tinbergen: in de loop van de 46 jaar (1941 - 1986) dat hij als auteur in het tijdschrift te vinden was, waren zijn ruim 70 bijdragen veelal gewijd aan interacties tussen organismen, voornamelijk vogels, maar ook andere dieren, die hij aantrof in de duingebieden, waar hij de vogels bestudeerde. Anderen die van 1941 tot 1992 meer dan 35 jaar lang als auteur in het tijdschrift te vinden waren, zijn P. Leentvaar (voornamelijk hydrobiologie), M.F. Mörzer Bruijns (allerlei onderwerpen), C. Sipkes (zeer veel waarnemingen op Voorne), J.P. Strijbos (in de zeventiger jaren een reeks over de Galapagos Eilanden), V. Westhoff (uiteenlopende thema's) en J. Wilcke (zowel botanische als zoölogische waarnemingen). Bij enkelen van hen is de ontwikkeling van het tijdschrift, gaande van de aandacht voor het individuele organisme naar de aandacht voor relaties tussen organismen, ook te merken.

Sommige auteurs waren heel duidelijk gespecialiseerd op één bepaald onderwerp, waarover ze gedurende een reeks van jaren publiceerden. De heer B.J.J.R. Walrecht, een Zeeuwse schoolmeester, leverde tussen 1948 en 1964 ruim 60 artikelen, die als hoofdonderwerp de nesten van wespen, bijen en hommels hadden. De plantenanatomie was het hoofd-

thema van A.J.M. Garjeanne, die tussen 1947 en 1959 meer dan 20 artikelen wijdde aan de macroscopische en microscopische bouw van een groot aantal plantesoorten. De 40 bijdragen van G.L. Ouweneel betroffen tussen 1966 en 1990 voornamelijk de avifauna van het noordelijke Deltagebied. D.M. de Vries (vaak samen met G. de Vries-Smeenk) leverde van 1953 tot 1977 meer dan 40 artikelen, die voor een deel het grasland en voor een deel de vogelgemeenschappen in bepaalde landschapstypen tot onderwerp hadden, maar die ook regelmatig waarnemingen aan vlinders betroffen. A.W. Kloos jr. (1942 - 1952), S.J. van Ooststroom (1949 - 1963) en Th.J. Reichgelt (1954 - 1963) verzorgden de tot in 1963 bijna jaarlijks verschijnende lijsten van vondsten van nieuwe of zeldzame plantesoorten. A. van Frankenhuyzen (vaak samen met J.M. Freriks of D.J. de Jong) beschreef van 1969 tot 1978 in detail de levenswijze van talloze plantenparasieten. De meer dan 25 bijdragen van T. Lebrét tussen 1951 en 1982 betroffen voornamelijk de avifauna en wel in het bijzonder de ganzen in het noordelijk Deltagebied.

Wat betreft de gebieden die in de loop van de beschouwde periode besproken werden, staat het Waddengebied met zo'n 90 vermeldingen ruim bovenaan. Daarbij staat Terschelling in 25 artikelen centraal, Vlieland in 22 (voornamelijk door V. de Vries en G.Th. de Roos) en Texel in 20. Aan het Zeeuws-Zuidhollandse Deltage-

bied werd in ruim 60 artikelen aandacht besteed. Hier kreeg Voorne (met 18 artikelen, vaak van de hand van C. Sipkes) de meeste aandacht, gevolgd door het Veerse Meer (16 maal, themanummer 1991(2)) en de Oosterschelde (10 maal, themanummer 1992(5)). Ook de Biesbosch werd vaak besproken: 29 artikelen betreffen aspecten van dit gebied. Het gebied van de Drentsche A (inclusief het Westerholt) stond in 22 artikelen centraal, vooral in de laatste decennia, in de meeste gevallen gebaseerd op onderzoek vanuit het Groningse Laboratorium voor Plantenecologie. In 10 artikelen werden diverse aspecten van het Naardermeer besproken (voorbeeld in dit nummer).

Daar bij de thematische trefwoorden en de soortnamen voor het samenstellen van het register niet lexicografisch te werk gegaan is, kan uit de aantallen malen dat een bepaald begrip of een bepaalde soort vermeld is, niet direct ervan uitgegaan worden dat dat aantal overeenkomt met het aantal vermeldingen in de artikelen. Veel soorten zijn samengevat tot groepen en de thematische trefwoorden zijn soms aan de inhoud van het artikel ontleend, waarbij het niet noodzakelijk is dat het woord zelf ook in de tekst voorkomt. Voor een korte beschouwing over de aandacht die aan een bepaald onderwerp of

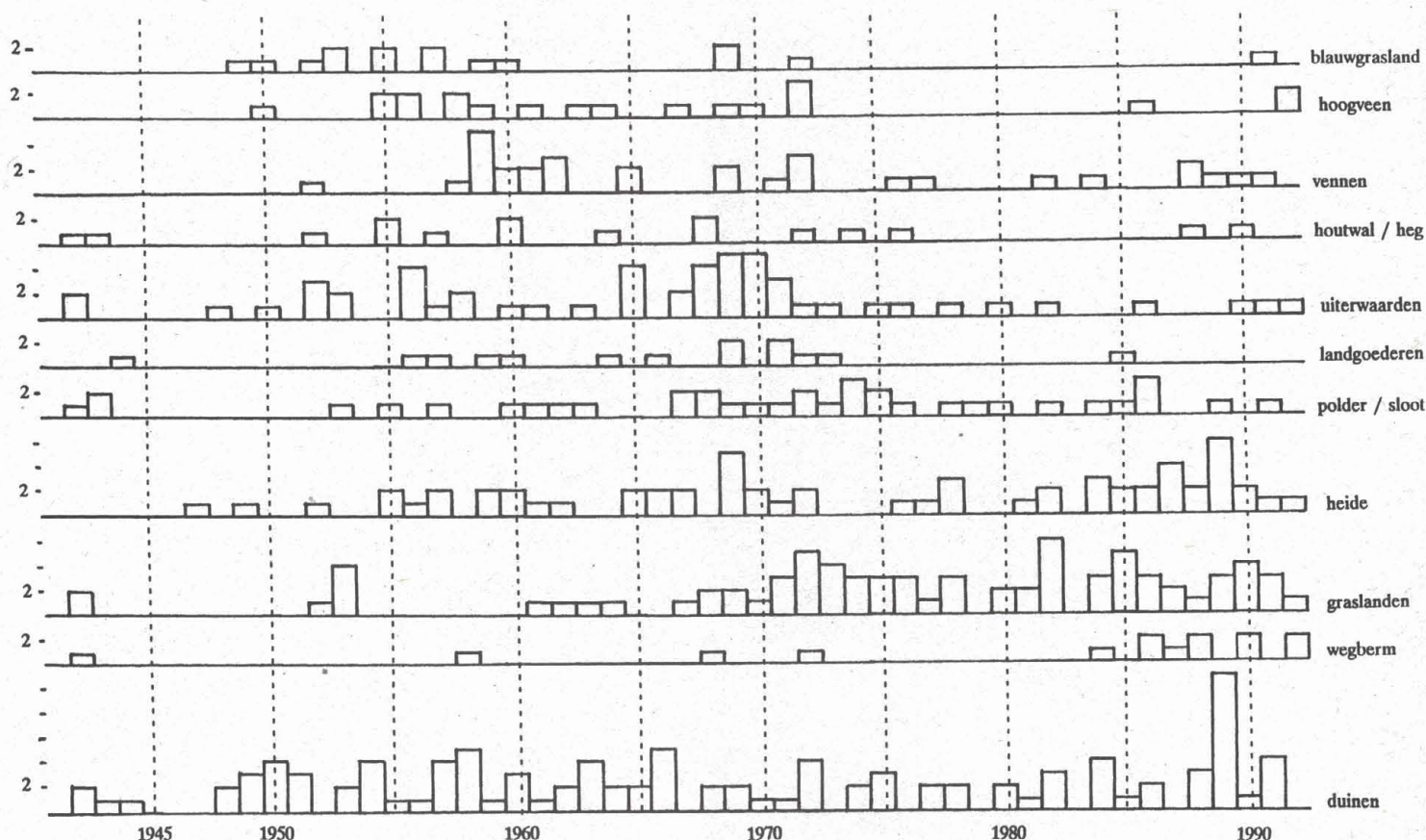

Fig. 1. De frequentie van enkele in artikelen besproken landschapstypen tussen 1941 en 1992. Links staat een schaal voor het aantal artikelen.

een bepaalde soort is geschonken kunnen we daarom beter uitgaan van het aantal malen dat een trefwoord of een soortnaam in de titel van een artikel voorkomt.

Bij de thematische trefwoorden worden de duinen het vaakst in de titel van een artikel aangetroffen: ruim 60 maal. Twee andere vrij vaak vermelde terreintypen zijn grasland (27 maal) en heide (25 maal). Natuurbeheer en natuurbescherming staan in 25 artikelen in de titel vermeld. Andere onderwerpen die we meer dan 10 maal in de titel aantreffen, zijn begrazen, introductie, populatie-onderzoek, vogeltrek en wespennest. Begrippen die wel in veel artikelen centraal staan, maar nauwelijks of niet in de titel vermeld worden, zijn biotoopverlies, braakballen, diergedrag (bijna 150 maal!), eutrofiëring, fenologie (J.P. Thijsse!), overwinteren (voornamelijk ganzen en vleermuizen), ringonderzoek (zowel vogels als vleermuizen), successie en waterkwaliteit.

Een analyse van het register van thematische trefwoorden laat een verschuiving van de aandacht voor bepaalde terreintypen in de loop van de tijd zien (fig. 1).

Tussen 1950 en 1970 verschenen regelmatig artikelen die aspecten van blauwgrasland en hoogveen tot onderwerp hadden. Daarna werd over deze terreintypen nauwelijks meer geschreven. De meeste artikelen die betrekking hebben op vennen, houtwallen/heggen, het rivierenlandschap (uiterwaarden en de daarin voorkomende kleiputten, kolken en rivierduinen) en landgoederen verschenen in de periode 1955-1975. Tussen 1960 en 1985 was er een geringe verschuiving van de aandacht naar het polderlandschap (met de daarbij behorende sloten). Aan heide is in de loop van de beschouwde periode zeer regelmatig aandacht besteed. Er is echter een zekere tendens tot een golfbeweging in die aandacht waar te nemen: weinig artikelen tussen 1941 en 1955, sterkere aandacht tussen 1955 en 1970, weer wat minder tussen 1970 en 1980 en daarna weer een toename. De graslanden kregen vóór 1965 maar zeer weinig aandacht. Daarna is er een duidelijke toename aan artikelen hierover te zien. Een terreintype dat pas kort in de aandacht staat, is het biotoop wegberm. Pas vanaf 1985 wordt hier regelmatig aandacht aan besteed. Ter vergelijking is onderaan in figuur 1 de spreiding van de aandacht voor de duinen, het vaakst in

de titels voorkomende thematische trefwoord, opgenomen. Dit onderwerp toont weinig variatie in frequentie in de tijd. De aantallen verwijzingen per decennium laten een zwakke golfbeweging in de aandacht zien ('41-'50: 13, '51-'60: 24, '61-'70: 21, '71-'80: 16, '81-'90: 27).

Bij de dieren worden de vogels verreweg het vaakst in de titels gevonden (130 maal). Zoogdieren worden 52 keer genoemd, vlinders 38 keer, vissen 36 keer, vliesvleugeligen 24 keer, weekdieren 16 keer en amfibieën en hogere kreeften 10 keer. Alle andere groepen worden minder dan 10 keer of helemaal niet in een titel genoemd. Van de afzonderlijke diersoorten zijn Otter (themanummer 1989(2)) en Scholekster de toppers: we vinden hen in 14 titels. Alle andere soorten worden minder dan 10 maal in een titel vermeld. Ook de Kokmeeuw en de Zilvermeeuw die in meer dan 15 artikelen aan te treffen zijn worden resp. slechts twee en vijf maal in een titel vermeld. Andere soorten die zes maal of meer in een titel genoemd worden, zijn Fuut, Grauwe gans, Kievit, Korhoen en Rosse vleermuis.

Bij de planten ligt de verhouding tussen de verschillende groepen in de vermelding in de titel nog schever dan bij de dieren. De bedektzadigen worden 175 maal genoemd, hogere sporeplanten, schimmels en paddestoelen acht maal, wieren zes keer, blad- en levermossen vijf keer en naaktzadigen slechts eenmaal. Er zijn slechts weinig soorten die meer dan eenmaal in een titel genoemd worden. Dit zijn Herfstbitterling (vijf maal), Herfstschroeforchis (vier maal) en Beuk (tweemaal).

In de themanummers werd zowel aandacht besteed aan bepaalde gebieden (b.v. Veerse Meer, 1991(2)), bepaalde beheersmaatregelen (b.v. begrazing, 1984(2)), afzonderlijke soorten (b.v. Ganzen, 1987(5)), alsook aan bepaalde personen (J. Heimans (1959(5-6) en 1969(5-6)), van Leeuwen (1985(3)), Thijssse (1946(6) en 1965(6-7)) en Westhoff (1987(1)). Van "aanlegvergunning" tot "zweefvliegen", van Eencelligen tot Zoogdieren, van Bacteriën tot Gallen en van Aamsveen tot Zwitserland biedt het register zeer vele mogelijkheden recente en oude gegevens op het spoor te komen, of onder het trefwoord "Levensbericht" wetenswaardigheden te vinden over personen (van P.A. Bakker tot P. Zonderwijk) die aan de

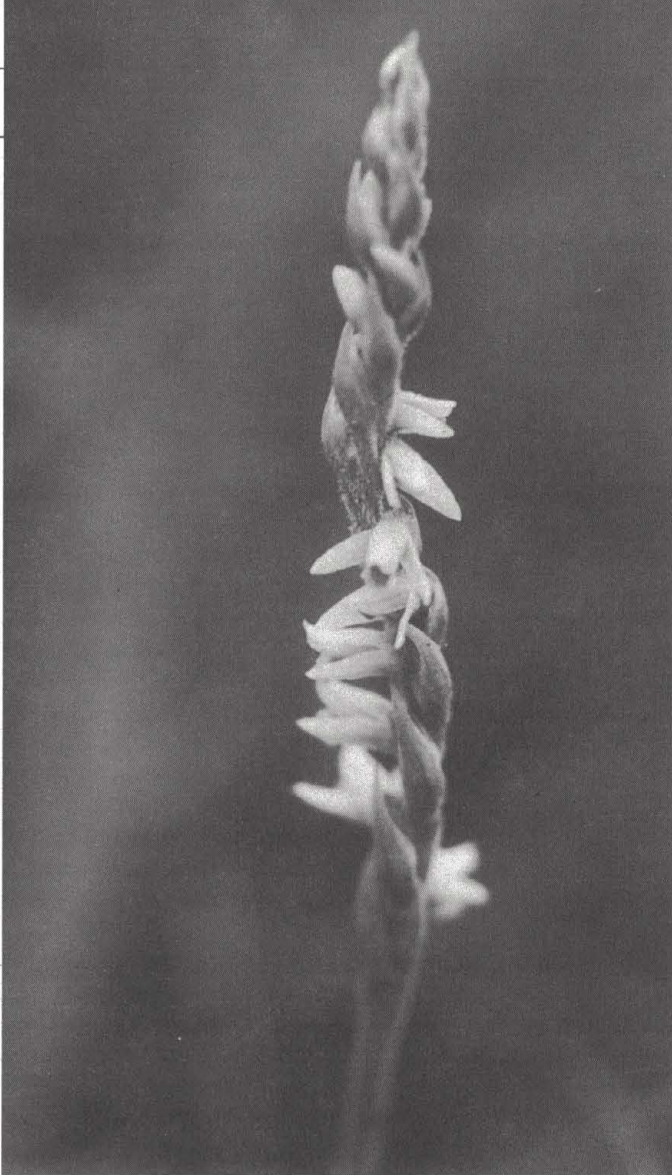
natuurstudie en de natuurbescherming en het daarmee samenhangende onderzoek in Nederland een belangrijke bijdrage leverden.

Summary

Second register "De Levende Natuur", 1941 - 1992

A general table of contents of the Dutch journal for "Field biology" (as it was called in the early fifties) or "Nature conservation and management" (its current subtitle) was compiled, covering the period 1941 - 1992, as a supplement to the first general table of contents that appeared in 1965 and covered the period 1896 - 1940. A list of all articles is provided, a general index on names of plants and animals, a subject catalog and a list of described areas. This enables both scientists and amateurs to retrieve older observations and investigations in a comfortable way.

Dr. J. Wiegers
Samensteller 2de register
Kieftenbelt 18
7451 VK Holten

Eén van de meest genoemde plantesoorten in een titel in de periode, die het tweede register beslaat, is de Herfstschroeforchis (foto: J. Willems).

Het Tweede Register omvat de jaargangen 46 - 93 (1941 - 1992) en is samengesteld door dr. Jaap Wiegers. Het is te verkrijgen voor f 39,50, onder andere bij de KNNV, Oudegracht 237, 3511 NK Utrecht, tel. 030-314797.

Het Eerste Register is nog à f 10,- per exemplaar te verkrijgen bij de Heimans en Thijssse Stichting, Plantage Middenlaan 2c, 1018 DD Amsterdam, tel. 020-6228115 (uitsluitend op vrijdag).